

ANOTACE

SYRNÝ, Marek:

Slovenskí demokrati '44–48. Kapitoly z dejín Demokratickej strany na Slovensku v rokoch 1944–1948

Múzeum Slovenského národného povstania, Banská Bystrica 2010, 403 stran

Kam historiografie při zkoumání a poznávání charakteru a role Demokratické strany dospěla? Odpověď nabízí nedávno vydaná kniha slovenského historika Marka Syrného (nar. 1977), specializujícího se na problematiku odbojového hnutí za druhé světové války na Slovensku a na poválečné politické dějiny slovenské společnosti. Bibliografie je zdánlivě bohatá, jak dokládá odborná literatura, s níž autor pracoval, skutečně přínosných analytických studií je ovšem pomálu a syntetické monografie aby čtenář pohledal. Pramennou základnu tvořily dostupné archivní prameny ve slovenských a českých centrálních archivech, slovenské regionální archivy, publikované prameny, dobový tisk a svědectví pamětníků.

Rozporuplné období na rozhraní dvou totalit, v němž Demokratická strana působila na Slovensku, přináší množství sporných otázek, s nimiž se badatel musí vypořádat. Syrný si je toho dobře vědom, ale interpretačně se nepouští na „tenký led“, přidržuje se svědomitého archivního výzkumu a snaží se věcně a bez předsudků zmapovat činnost největší nekomunistické strany. Struktura práce je inspirována monografií historika Jiřího Kociana, věnující se dějinám Československé strany národně socialistické v éře třetí republiky.

První tematický oddíl, který se zaměřuje na organizaci strany, sleduje její formování, zastoupení demokratů v povstaleckých orgánech a přihlášení se ke společnému státu Čechů a Slováků. Jedná se o hutný nástin tehdejší proměnlivé situace, proložený dobový-

mi dokumenty, stejně jako je tomu v případě budování strany v prvních poválečných měsících. Stále však postrádáme hlubší vhled do problematiky slovenských agrárníků, kteří se prosadili do vedení Demokratické strany. Většinou nebyli výkonnými zemědělci, ale spíše příslušníky tradiční slovenské honorace, pocházeli z evangelických rodin a zastávali povolání odpovídající tradičním elitám. První celostátní sjezd Demokratické strany v Martině v červenci 1945 měl za hlavní cíl přetvořit stranu na konsolidovanou a dynamické seskupení schopné popasovat se s komunisty o směřování poválečného Slovenska. Jenže výchozí pozice komunistů byla už v té chvíli neskonalé výhodnější než pozice demokratů, kteří se nechali sešněrovat v Národní frontě. Proč to slovenští demokraté připustili? Do jaké míry k tomu sami přispěli? Práce přináší řadu pozoruhodných údajů, jako např. stanovení členských příspěvků od 24 do 1200 korun ročně podle sociálního statusu člena strany. Je z toho patrná snaha vybudovat masovou stranu, ale také vylepšit skromné stranické finance skrze movitější stoupence.

Kapitola o vytváření vnitřní stranické struktury přibližuje ukrajinsko-ruskou sekci, odbor mladých demokratů, mezi nimi činnost Klubu demokratických akademiků, podnikové organizace, živnostnické a úřednické odbory. Je škoda, že výraznější pozornost nebyla věnována také ženským odborům a vůbec postavení a roli žen v Demokratické straně. Mezi nejrozsáhlejší pasáže naopak náleží kapitola o členech a stranických funkcionářích. Nejpčetnější skupinu představovali rolníci, mezi okresními organizacemi byly značné regionální rozdíly, překvapí nízký věk tajemníků (47 % mělo méně než 25 let a dalších 36 % méně než 35 let). Autor věnuje také náležitou pozornost zastoupení demokratů ve vrcholných vládních a zastupitelských orgánech. Je to vcelku

zdařilá rekapitulace, i když jejich působení v Prozatímním Národním shromáždění by si zasloužilo kritičtější zhodnocení, zejména jejich „měkký přístup“ vůči KSČ. Čtenář ocení přehledné tabulky, připojen je i přehled stranického tisku, jenž se potýkal s četnými obtížemi. Obdobně jako v případech jiných politických subjektů se ale dozvíme jen velmi málo o finančním zabezpečení strany, jde o drobné střípky, z nichž není možné vytvořit celistvý obraz. Druhý celostátní sjezd Demokratické strany v Bratislavě v lednu 1948 uzavírá první tematický oddíl, který je zdařilým obrazem organizační struktury Demokratické strany.

Program Demokratické strany byl souhrnem jejích požadavků a cílů. Nesl punc doby svého vzniku a odrážel především politickou situaci doby. Litera programu dostávala skutečnou, konkrétní podobu vlastně až v politické praxi. Na pouhých třinácti stránkách je připomenuto vytvoření programových zásad v SNP, programové teze po osvobození, příprava nového programu v roce 1947 a programové teze přijaté na druhém celostátním sjezdu. Program by si zasloužil detailnější výklad a hlubší analýzu, než jaké se mu dostává.

Třetí tematický oddíl je naproti tomu podrobně zaměřen na politické dění. Začíná nastolením lidové demokracie a přes národní výbory, které se staly nižšími orgány jak státní správy, tak samosprávy, přechází k hospodářským otázkám v politice Demokratické strany. Načrtává postoj slovenských demokratů k znárodnění průmyslu, dolů a finančních institucí.

Po parlamentních volbách, které přinesly Demokratické straně nejlepší výsledek, jakého kdy na Slovensku dosáhla netotalitní strana, popisuje slovenskou otázku v politice tamějších demokratů. Pravomoc ústřední vlády na Slovensku byla předmětem četných jednání, při nichž docházelo ke sporům. Autor rekapituluje všechny tři pražské dohody. Je zřetelné, že slovenští demokraté byli

stoupenci rozsáhlé vlastní správy Slovenska, zatímco Češi směřovali k jednotnému centrálnímu řízení.

Stíhání a trestání zrádců a kolaborantů bylo přirozeným důsledkem války. Stalo se tak na základě prezidentského dekretu a dekretu Slovenské národní rady o retribuici. Opomenut proto nemůže být proces s Jozefem Tisem a jeho polemická dohra, včetně tzv. daxneriády. V otázce zahraniční politiky je položen důraz na připoutávání k Sovětskému svazu, na slovanskou ideu, maďarskou otázku a výměnu obyvatelstva a na územní spor o přidělení Horní Oravy a Severní Spiše k Polsku. KSČ po volebním neúspěchu na Slovensku zahájila útok proti Demokratické straně se záměrem rozbít ji a zničit. Autor líčí mimoparlamentní způsoby, které přitom KSČ používala, situaci v branně-bezpečnostních složkách a prohlubující se politickou krizí na Slovenku. Komplexní pohled na počínání Demokratické strany završuje únorový převrat 1948 a mnohdy těžký úděl jejích představitelů v komunistickém Československu a neutuchající exilovou aktivitu ve svobodném světě.

Kniha Marka Syrného je prací přínosnou a potřebnou, napomáhající celistvějšímu pochopení složitého poválečného období plného protikladů a zamřzených kontur. Rekapituluje známé, ale také přináší četné nové poznatky, o nichž jsme se dosud dovídali jen v náznacích či útržkovitě z různých zdrojů. Nezbyvá než si přát, aby si tato kniha našla své čtenáře jak mezi odborníky, tak i v široké veřejnosti

◆ Jaroslav Rokoský

NOVOTNÝ, Vojtěch:
*Maximální křesťanství, Adolf Kajpr SJ
 a list Katolíků*
 Karolinum, Praha 2012, 444 stran

České moderní církevní dějiny období nacismu a komunismu jsou po roce 1989 zpracovávány historiky a publicisty formou rozhovorů, vydáváním životopisných vzpomínek pamětníků, dílčích studií, monotematických prací, edicemi dokumentů a ojedinelých syntéz. Nepříliš četné jsou doposud kvalitní životopisné monografie, např. o Josefu Toufarovi, Josefu Beranovi či Štěpnu Trochtovi. Novotného práce, zpracovávající život a dílo významného jezuitského kněze a publicisty A. Kajpra (1902–1959), je dalším světlým bodem na tomto poli. Autor detailně mapuje doposud existující texty ke Kajprově osobě a také je kriticky hodnotí.

V první části je na základě rozsáhlého archivního výzkumu precizně popsán Kajprův život. Měl nelehké mládí – v dětství osiřel, pracoval jako nádeník a mlynářský pomocník. Složitým způsobem realizoval svá studia, až se rozhodl pro vstup do jezuitského řádu. Řádová studia absolvoval na školách v Belgii, Rakousku a Francii, kněžské svěcení přijal v roce 1936. Životopisná část zachycuje také Kajprovo činnorodé působení pedagogické (Studium catholicum, Arcidiecézní bohoslovecký seminář), kněžské (kázání, zpovědi, exercicie, duchovní vedení Mariánských družin a Sdružení katolické mládeže). Už v době před 2. světovou válkou byla nejvýznamnější jeho aktivita publicistická – v letech 1937–1941 se postupně stal redaktorem čtyř časopisů (*Posel Božského srdce Páně, Obrození, Dorost, Nové směry*) a do dalších přispíval. Jeho texty vyzývající k opravdovému prožívání víry, duchovní obrodě národa a vlastenectví, varující před černobílým viděním světa a také před rasismem – nacismem – vedly k jeho zatčení Gestapem v roce 1941. Formálně byl zatčen

kvůli vydávání tiskovin bez úředního souhlasu. Postupně prošel strastiplnou cestou nacistickými koncentráky Terezín, Mauthausen a Dachau, což také ilustrují uvedené vzpomínky jeho spoluvězňů. V poválečné době Kajpr obnovil časopis *Dorost* a stal se výkonným redaktorem nového významného periodika *Katolíků*, po jehož zastavení komunisty se věnoval kazatelství a exerciční činnosti. Autor předkládá detailní znalost okolností Kajprova zatčení v březnu 1950 StB, sleduje jeho výslechy a průběh monstrprocesu Machalka a spol. až po odsouzení k dvanácti letům odnětí svobody. Na základě vyšetřovacích protokolů a zápisu o soudním přelíčení zmiňuje Novotný velkou Kajprovu statečnost – odmítl projevit lítost nad svým údajným protistátním jednáním a nejevil zájem o vstřícnost vůči komunistickému režimu. Pozemská cesta A. Kajpra se uzavřela v leopoldovské vězeňské nemocnici 17. září 1959. Autor popisuje rovněž peripetie jeho ostatků až po jejich převezení do řádové hrobky na Vyšehradě v roce 1968.

Druhá část knihy se zabývá časopisem *Katolíků* – atmosférou vzniku, jeho periodicitou, nákladem, redakcí, autory, rubrikami, programem, až po jeho nucené zastavení po únoru 1948. Ve třetí části knihy předkládá autor některé Kajprovy teologické a společenské názory prezentované v *Katolíku*, přičemž je také doplňuje názory dalších přispěvatelů, např. J. Zvěřiny, A. Heidlera aj. Překvapivé se mohou zdát Kajprovy texty vyjadřující sympatie ke komunismu, odmítající ovšem jedním dechem jeho ateismus, materialismus a protináboženské postoje. Vybrány jsou rovněž texty reflektující Kajprovy postoje k poměrům mezi církví a státem, společenskou a politickou angažovanost křesťanů či hodnocení křesťanské politiky. Výjimečné pohledy ve své době vyslovil Kajpr především v otázce vztahu vůči Němcům po roce 1945 – kritizoval aplikaci principu kolektivní viny,

násilnosti páchané na Němcích a Maďarech, zvláště pak antifašistech. Varoval před starozákonní odplatou ve stylu „oko za oko zub za zub“ a vybízel k lásce a odpuštění. Jeho nekonvenční postoj nebyl pochopen a doceněn ani mnohými věřícími.

Velmi zajímavá svědectví o Kajprově osobnosti předkládá autor ve čtvrté části – jedná se o úryvky z četných memoárů pamětníků, pojednávajících o jeho různých životních etapách. Zajímavá jsou především svědectví o jeho pobytu v německých koncentracích a komunistických kriminálech, zachyceny jsou zde také okamžiky jeho smrti či pohřbu. V této části se rovněž objevují záznamy vzpomínek na ojedinělá setkání či celoživotní přátelství, potvrzující jedinečnost a velikost jeho osobnosti: pokoru, velkorysost, toleranci. Autor čerpá z pamětí předních osobností církve druhé poloviny 20. století, např. V. Tajovského, A. Opaska, J. Pavlíka, K. Pilíka, A. Bradny, F. Mikuláška, J. Zvěřiny či O. Mádra. Kajprovu osobnost dokreslují také úryvky jeho korespondence, např. z koncentračního tábora, zápisy jeho vyšetřovacích protokolů, výpověď u soudu či jeho vzpomínky.

V závěrečných dvou částech Novotný předkládá detailní Kajprovu bibliografii a rovněž přehled čísel a článků v *Katolíku*. Knihu doplňuje rozsáhlý seznam literatury, pramenů a obrazová dokumentace, jež by si snad vzhledem k výjimečnosti osobnosti zasloužila lepší kvalitu papíru.

Novotného práce představuje vynikající komplexní dílo, mapující jednu z čelných osobností českého katolicismu 20. století, jež si určitě zaslouží pozornost. Doufejme, že nalezne své následovatele. Vždyť žeň je tak hojná...

◆ Vojtěch Vlček

KAPLAN, Karel:
Národní fronta 1948–1960
Academia, Praha 2012, 912 stran

Karel Kaplan, nestor českého výzkumu soudobých dějin, vydal během své více než padesátileté kariéry desítky publikací, které z různých perspektiv nahlíží na vývoj komunistického panství v Československu. V posledních letech se stále hojně publikující autor soustředil především na rozsáhlý projekt *Kroniky komunistického Československa*, který kromě syntetizujících svazků o vývoji komunistického vládnutí v letech 1953–1956, respektive 1956–1968, přinesl rovněž biograficky laděné texty o Klementu Gottwaldovi, Rudolfo Slánském, Antonínu Novotném a Alexeji Čepičkovi. Z Kaplanovy nejnovější produkce se vymykal především první díl monografie nazvané *Proměny české společnosti (1948–1960). Část první* (ÚSD AV ČR, Praha 2007), jež mapuje změny v sociální struktuře české společnosti, především s ohledem na vývoj dělnictva jako významné sociální skupiny. Zatím nejnovější Kaplanovou publikací je rozsáhlý svazek věnovaný Národní frontě v letech 1948–1960, tedy jedné z klíčových institucí státně socialistického politického systému. Kniha svou strukturou odkazuje na některé starší Kaplanovy publikace, které kombinují autorský historiografický výklad s rozsáhlou dokumentární přílohou. Pro srovnání lze uvést např. práci *Druhý proces: Milada Horáková a spol. – rehabilitační řízení 1968–1990* (Karolinum, Praha) z roku 2008, která na ploše čítající takřka šest stovek stran zmapovala peripetie rehabilitací obětí politických procesů padesátých let a výklad doplnila rozsáhlou sbírkou dokumentů vztažujících se k rehabilitaci odsouzených v procesu s Miladou Horákovou a spol. Publikace popisující vývoj Národní fronty v letech 1948–1960 je koncipována obdobně – třetinu knihy tvoří Kaplanův text a zbytek svazku vy-

plňuje obsáhlá dokumentární příloha.

Karel Kaplan své pojednání o vývoji Národní fronty od roku 1948 do roku 1960 rozdělil na pět částí. Nejprve nastiňuje předúnorovou historii Národní fronty jako klíčové politické instituce tzv. třetí republiky a líčí formování akčních výborů Národní fronty, které sehrály důležitou roli během února 1948 a následujících týdnů a měsíců. Druhou část studie tvoří popis proměn, jimiž Národní fronta prošla v klíčových letech 1948 a 1949. Kaplan věnuje pozornost rovněž otázce tzv. sjednocování tělovýchovy a církevní problematice. Následně líčí vývoj Národní fronty v průběhu padesátých let, její organizaci a proměnu jejích funkcí. Samostatnou stručnou kapitolu věnuje otázkám spojeným s financováním této organizace. V závěrečném shrnutí pak charakterizuje vývoj Národní fronty ve zkoumaném období jako cestu od „mocné instituce, jejíž výbory rozhodovaly o životních osudech tisíců občanů“, k „bezvýznamnému úřadu“. Kaplan hovoří o „zhroutení pozice“ Národní fronty v mocenském systému státně socialistického Československa. Důvodem její další existence mělo být vytváření demokratické „fasády režimu doma a především pro zahraničí“ a její působení jako mocenské „převodové páky“ vůči nekomunistickým stranám a tzv. společenským organizacím. Připojená edice dokumentů obsahuje materiály vztahující se k únoru 1948 a činnosti akčních výborů Národní fronty, k parlamentním volbám 1948, k tzv. sjednocení tělovýchovy, abdikaci a pohřbu Edvarda Beneše a ke vztahům mezi Národní frontou a katolickou církví. Hodnotu dokumentární přílohy snižuje skutečnost, že dokumenty neprošly standardním edičním zpracováním. V publikaci rovněž chybí seznam publikovaných dokumentů, což výrazně ztěžuje práci s tak obsáhlou přílohou. Přes zmíněné výtky se však stále jedná o zatím nejobsáhlejší práci věnovanou často přehlíženému a historiky

nezřídka podceňovanému fenoménu Národní fronty v prvním desetiletí socialistické diktatury v Československu.

◆ Vítězslav Sommer

RECHCÍGL, Miloslav:

Pro vlast. Padesát let Společnosti pro vědy a umění

Academia, Praha 2012, 563 stran

Miloslav „Míla“ Rechcigl (nar. 1930), syn prvorepublikového poslance za agrární stranu, historik a genealog, vystudoval biochemii na Cornell University ve státě New York; patří k nejvýraznějším představitelům krajské komunity v USA, vydal několik unikátních publikací o amerických Čechách, v letech 1974–1978 a 1994–1996 zastával post předsedy SVU.

Nápad založit Československou Společnost pro vědy a umění (ČSVU, SVU), po světě známou pod anglickým názvem Czechoslovak Society of Sciences & Arts, se zrodil v prostředí poúnorových exulantů, kteří si jako cíl vytyčili udržovat a nadále rozvíjet svobodnou českou a slovenskou vědu a kulturu. V podmínkách nesvobody, panujících v Československu po komunistickém puči v roce 1948, se ti představitelé akademické a kulturní obce, kteří vlast opustili a našli nový domov na Západě (kteří zakládali ČSVU, pozn. red.), považovali za nositele masarykovských tradic a zodpovědně hodlali nést pochoděň svobody a demokracie, dokud totalitní režim nepadne.

Na utváření SVU pracovaly od poloviny padesátých let skutečné kapacity ve svých oborech. Za oficiální zrod je považována ustavující schůze Přípravného výboru dne 24. října 1958 v New Yorku. Osobnosti – jako profesor matematiky Václav Hlavatý, právník Jaroslav Němec, profesor techniky Vladislav Brdlík, bývalý rektor Komenského univerzity v Bratislavě Vratislav Bušek, skladatel a dirigent Rafael Kubelík, klavírní virtuos Rudolf

Firkušný, spisovatel Ladislav Radimský a další – se zasloužily o to, že SVU nenásledovala neradostný osud mnoha československých exilových organizací, které vinou vnitřních sporů, nedostatku financí či nezájmu mladé generace ustrnuly v pasivitě nebo postupně zcela zanikly. Naopak, SVU se vyvinula v mezinárodně uznávanou organizaci, založila téměř dvě desítky místních poboček, pravidelně pořádala kongresy, konference, festivaly, výstavy, koncerty, veřejné přednášky, diskuse a kolokvia, vydala na dvě stě monografií. Přezila pád železné opony i debaty o možném rozpuštění v devadesátých letech. I v roce 2012 zůstává aktivní a bezesporu si zaslouží pozornost a uznání.

Pomineme-li ročenky, zprávy z kongresů a další interní materiály, které však nejsou ani pro badatele snadno dostupné, na českém knižním trhu dosud chyběla publikace, komplexně mapující činnost a vývoj SVU. Rechcíglovu monografii je proto třeba vnímat jako záslužný počín, byť se nelze vyhnout některým kritickým poznámkám.

Jelikož Miloslav Rechcigl sám zastával významné pozice v SVU a zásadně ovlivňoval její směřování, kniha *Pro vlast. Padesát let Společnosti vědy a umění* není obvyklou studií, psanou nestranným historikem či žurnalistou, ale spíše detailní kronikou SVU, potažmo osobní zповědí a deníkem autora. Knihu v rámci edice East European Monographs roku 2008 původně vydalo nakladatelství Columbia University Press pod anglickým názvem *On behalf of their homeland. Fifty years of SVU: an eyewitness account of the history of the Czechoslovak Society of Arts and Science*. Text je kromě předmluvy, doslovu a krátkého povídání o autorovi v závěru rozdělen na čtyři základní části (A–D), větvící se na množství chronologických podkapitol. Jednotlivé fáze vývoje SVU jsou přitom vymezeny funkčním obdobím jejich předstů.

A. *Formativní kroky* – popisuje zrod SVU a její vývoj až do roku 1968. V první dekádě života organizace funkci předsedy dvakrát vykonávali Václav Hlavatý a René Wellek.

B. *Po pražském jaru* – se vrací k předsednictvím Jaroslava Němce, Jana Mládka, Františka Schwarzenberga, Jana Třísky, Leopolda Pospíšila, Jiřího Nehněvajsya a Igora Nábělka a rovněž přibližuje kroky, kterými se autor zapojil do vedení ZVU.

C. *Období po sametové revoluci* – sleduje činnost SVU po pádu železné opony, včetně navazování kontaktů s vědeckou veřejností v Československu, a uspořádání kongresu v Praze na přelomu června a července 1992.

D. *Předsedou SVU nepřetržitě dvanáct let* – je kapitolou vůbec nejobsáhlejší a Rechcigl v ní rok po roce (1994–2006) detailně popisuje svých šest po sobě jdoucích mandátů předsedy SVU.

V textu se objevují subjektivní postřehy, chvála sebe sama a negativní hodnocení ostatních, mnohdy až zbytečně detailní a zdlouhavé popisné pasáže o přípravách a průběhu kongresů, vedení korespondence s různými institucemi a osobami, poskytování finančních darů a stipendií, o organizačních schůzkách, ale také o společenských setkáních a banketech. Všechny zmíněné aspekty sice přibližují záslužné působení Miloslava Rechcigla a druhých vedoucích představitelů SVU, nicméně nejsou pro práci tohoto typu nezbytně nutné, stejně jako neustále se opakující věty účastníků té které akce.

S výjimkou útržkovitých zmínek v poznámkovém aparátu kniha naopak postrádá medailonky významných exulantů, kteří se na činnosti SVU od počátků podíleli. Hemží se jmény Rechcíglových přátel a spolupracovníků, i s funkcemi v SVU, nicméně čtenář se v nich postupně ztrácí. V tomto ohledu bohužel nebyla dostatečně využita možnost připomenout laické i odborné veřejnosti osobnosti vědy a kultury, které po odchodu

z Československa dosáhly v zahraničí velkých úspěchů, ale zpět za železnou oponu o tom pronikly jen útržkovité zprávy. Polistopadová historiografie se snaží sice mezery zacelit, ale mnoho významných exulantů stále zůstává neprávem zapomenuto. V knize je kupříkladu věnován jen malý prostor prvnímu předsedovi, profesoru matematiky Václavu Hlavatému, který kromě aktivit v SVU získal světový věhlas na poli diferenciální geometrie, a především obecné teorie relativity, na níž úzce spolupracoval s Albertem Einsteinem. Přednášel na univerzitě v Bloomingtonu v Indianě a zároveň zůstával velmi činným v exilovém hnutí. Záslužně přicházel s novými nápady na jeho obrodu a snažil se urovnávat spory znesvářených skupin. Kniha se mohla věnovat celé řadě činitelů SVU s takto „širokým záběrem“ a se zásadním významem pro celý československý exil.

Chybí rovněž srovnání SVU s obdobnými organizacemi jiných východoevropských exulantů. Za všechny se nabízí významný Polský institut umění a věd v Americe (*Polski Instytut Naukowy w Ameryce*).

Pro vlast. Padesát let Společnosti pro vědy a umění patří k cenným pramenům, přibližujícím čtenářům jeden z aspektů poúnorového exilu, a sice vznik a fungování jedinečného projektu vědců a umělců, společnými silami usilujících o zachování demokratických hodnot, které ve vlasti, vzdálené tisíce kilometrů, byly v té době potlačovány. Míloslav Rechcigl je jistě jedním z nejpovolanějších, kdo o Společnosti pro vědy a umění mohl napsat. Přesto se nelze vyhnout dojmu, že jiný autor, nezatížený léty uvnitř této organizace, by byl schopen připravit pro čtenáře poněkud atraktivnější studii, prostou důrazu na vlastně nedůležité detaily, zato s více informacemi o celém protikomunistickém exilu a jeho představitelích.

◆ Martin Nekola